

CÁI QUẠT

Nguyễn Mạnh Hoàn

Thời đại văn minh máy móc này, trong cơn nắng nực, người ta dùng quạt điện hay máy lạnh, tuy làm cho qua được cơn bức sốt mệt nhọc, nhưng chưa làm mát được lòng nhau để đem lại cảm hứng cho tâm hồn.

Ở nước ta, xưa kia, tuy kém về khoa học, nhưng đã chế ra nhiều thứ quạt, không những tạo nên gió mát, mà còn làm đề tài cho những bài thơ, những câu ca dao rất tinh tú.

Từ thành thị đến thôn quê, ngày cũng như đêm, nhất là về mùa hạ, ai này đều muốn có cái quạt cầm tay. Người cấy ruộng có cái quạt mo để phe phẩy lúc nghỉ trưa, để đập muỗi trong những đêm hè. Người bán hàng ngoài chợ có cái quạt lá hay quạt nan để đuổi ruồi, nhà nông có cái quạt lúa để lúa hạt lép bay đi để lại hạt chắc. Ông quan có cái quạt lông cho người lính đứng quạt hầu. Cái quạt thông dụng nhất là quạt giấy. Quạt giấy làm bằng giấy ban, gián bằng nhựa trái cây trên nan tre, từ 16 đến 20 nan tùy theo phẩm giá. Nan tre một đầu có dùi lỗ để lắp chốt, nên quạt giấy có hình tam giác, lúc dùng thì xòe ra nhẹ nhàng, lúc cất đi thì xếp lại gọn ghẽ. Cụ đồ già, cậu thủ sinh, cái quạt cầm tay phe phẩy, che xướng nắng lúc quên dũ; đôi trai tài gái sắc xòe chiếc quạt giấy che miệng khi cất tiếng hát giao duyên, người vợ chiều chồng không quên chiếc quạt khi nhập phòng. Đôi bạn hiền, lâu ngày, gặp nhau cũng nhẹ nhàng phe phẩy chiếc quạt để câu chuyện càng thêm đậm thắm. Đào kép trên sân khấu cũng xòe ra và xếp lại cái quạt để khỏi ngượng ngùng e lệ. Thời buổi kim tiền, còn có cái quạt tầu cũng kiểu ấy với những cây nan bằng gỗ trầm hương và phát bằng the lụa dành cho phái đẹp dùng để thêm phần duyên dáng yêu kiều.

Mỗi lần nhớ đến cái quạt là nhớ đến quê hương yêu dấu, nhớ đến thời đại thanh bình xa xưa, nhớ đến sự xum vui đầy tình tứ thương yêu của người con nước Việt, của cả một dân tộc hiền hậu, tôi không thể quên được những giồng thò sau đây của người xưa để lại:

Hội đồng quạt

Tiên đồng Hội quạt kết tường duyên
Duyên tường kết quạt giải tâm phiền
Phiên tâm giải quạt tay đưa gió
Gió đưa tay quạt Hội đồng Tiên.

Bốn câu thơ này có thể xếp như sau đọc theo mũi tên chỉ:

Tiên
Đông ↓
Hội ←
Gió đưa tay Quạt giải tâm phiền
Kết
Tướng ↘
Duyên

Vinh cái quạt

Hồ Xuân Hương

Một lỗ sâu sâu mấy cũng vừa,
Duyên em dính dáng tự ngày xưa;
Tránh ra ba góc da con meo,
Khép lại hai bên thịt vẫn thừa;
Mắt mắt anh hùng khi tắt gió,
Che đầu quân, tù lúc xa mưa;
Nung nính uớm hời người trong trướng,
Phỉ phạch trong lòng đã chán chừa?

Ca dao

Cái quạt mười tám cái nan
Ở giữa phất giấy hai nan hai đầu
Quạt này anh để che đầu
Đêm đêm đi ngủ chung nhau quạt này
Ước gì chung mẹ chung thầy
Để em giữ cái quạt này làm thân
Rồi ba chúng gói chung chăn
Chung quần, chung áo, chung khăn đội đầu
Năm thời chung cái giường tau
Đầy thời chung cả hộp trầu ông voi
Cơm ăn chung cả một nồi
Gội đầu chung cả dầu hời nước hoa
Chai đầu chung cả lược ngà
Soi gương chung cả cảnh hoa để cài.

